Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 620 sahifa.
E’lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri o‘rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O‘zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., “O‘IRIAM” ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro “Nordik” universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., “El-yurt umidi” jamg‘armasi ijrochi direktori o‘rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, t.f.f.d., TAQU katta o‘qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o‘g‘li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O‘zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farxod, O‘zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo‘limi boshlig‘i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 8
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 10
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... 16
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 24
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 30
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 35
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 39
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 44
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 48
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 55
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 63
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari 67
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari 72
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 76
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 80
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari 84
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) 89
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi 94
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari 98
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish 103
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni va ahamiyati 108
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili 113
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish 119
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 123
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 129
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari....135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish....141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili....148
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar....154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта....159
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish....167
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari....170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности....175
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari....179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari....184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari....188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi....193
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash....197
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari....203
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili....207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari....213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari....221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar....226
Eshimov Alisher Dusmurodovich

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)....234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari....240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari....245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari....250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari....256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati
samaradorligini yanada oshirish....260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli....266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari....274
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 277
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik koʻrsatkichlariga taʼsir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 281
Normoʻminov Temurbek Sheraliyevich

Oʻzbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yoʻllari 284
Toʻychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va Oʻzbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qoʻllab-quvvatlash zarurati 293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulugʻbek oʻgʻli

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning taʼsirini koʻp omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 297
Abdunazarova Shahnoza Norqoʻchqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yoʻllari 302
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining oʻrni 306
Akbarov Akmalxon Akrom oʻgʻli

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 310
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali boʻlishiga taʼsir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv........................... 314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 319
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning oʻrni va iqtisodiy rivojlanishga taʼsiri 325
Yusupov Muhammadali Soxib oʻgʻli, J.D. Xojiyev

Temir yoʻl sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish boʻyicha xorijiy tajriba................. 329
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 332
Н. Э. Кахарова

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 337
Sharipov Bobur Anvar oʻgʻli

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 342
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 357
Toshpoʻlatov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambagʻal oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Maʼrifat Umarovna

Xoʻjalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining oʻziga xos xususiyatlari 369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgaztaʼminot" 373
Хусанов Кахрамон Нишонович

Oʻzbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yoʻllari.. 378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov Gʻofurbek Iskandarbek oʻgʻli

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga taʼsirini ekonometrik modellar bilan baholash 386
Saydullayev Azamat Joʻraqul oʻgʻli

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O‘zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o‘ziga xos xususiyatlari 394
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug‘urta kompaniyalar institutsional investor sifatida 397
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O‘zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko‘p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari 400
B. B. Berkinov

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo‘l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari 409
G‘afurov Umidjon Bahodir o‘g‘li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta’minlangan aholi qatlamini qo‘llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida) 413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari 420
Pardayev Ilhomjon G‘ulomjon o‘g‘li

Финансы или корпоративные финансы 426
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features 432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari 437
Jo‘rayev O‘ktam Panji o‘g‘li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане 443
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta’sirini baholash 448
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari 453
Maxmudov Rahimjon Hamid o‘g‘li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari 460
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag‘allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta’minlashning muhim omili 463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati 469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o‘rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta’minlash istiqbollari 473
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari 480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O‘zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili 487
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi 492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to‘qimachilik sanoatining rivojlanishi 499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o‘tkazish jarayonlarini takomillashtirish 503
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning nazariy jihatlari 510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ 517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O‘zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo‘llari 522
Sultanov Baxram Begdullayevich

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях 526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 539
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 543
Nasimov Adiz Azamat oʻgʻli, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xoʻjaliklarga xizmat koʻrsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash imkoniyatlari 548
Shukurov Ilxom Safarboyevich

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yoʻllari 555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 560
Yuldashev Gʻiyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xoʻjaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 570
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 577
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning oʻrni 580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

Oʻzbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control 597
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich

Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari 602
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки 606
Жураев Ислом Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba 612
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ILMIY DARAJALI KADRLAR TAYYORLASH SOHASIDA XALQARO TAJRIBA

Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich
Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro tajriba zamonaviy dunyoda ilm-fan sohasini rivojlantirishning asosiy elementi hisoblanadi. Tadqiqotlar dunyoning yetakchi universitetlari va ilmiy markazlari tomonidan qo‘llaniladigan ilmiy kadrlar tayyorlashning metod va yondashuvlari tahlilidan iborat. Maqolada doktorantura dasturlari, xalqaro almashinuv va ilmiy jamoalar bilan hamkorlikni tashkil etishning turli modellari muhokama qilingan. Ilmiy bazasi rivojlangan AQSH va Germaniya mamlakatlar tajribasiga alohida e’tibor qaratilib O‘zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlashni takomillashtirish kontekstida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan muvaffaqiyatli amaliyotlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro tajriba, xorijiy mamlakatlar, doktorantura, PhD, tadqiqotchilar, ilmiy tadqiqot muassasalari, oliy ta’lim muassasalari, bakalavr, magistratura, ilm-fan, tadqiqot, talaba, ilmiy darajali kadrlar tayyorlash.

Abstract: International experience in the field of training of personnel with a scientific degree is the main element of the development of the field of science in the modern world. The research consists of an analysis of the methods and approaches of scientific personnel training used by the world’s leading universities and scientific centers. The article discusses various models of organizing doctoral programs, international exchange and cooperation with scientific communities. The successful practices that can be used in the context of improving the training of scientific personnel in Uzbekistan are analyzed, paying particular attention to the experience of the countries of the USA and Germany, which have a developed scientific base.

Key words: International experience, foreign countries, doctorate, PhD, researchers, scientific research institutions, higher education institutions, bachelor’s, master’s, science, research, student, training of academic staff.

Аннотация: Международный опыт в области подготовки кадров с научной степенью является основным элементом развития сферы науки в современном мире. Исследование представляет собой анализ методов и подходов подготовки научных кадров, используемых ведущими университетами и научными центрами мира. В статье рассматриваются различные модели организации докторских программ, международного обмена и сотрудничества с научными сообществами. Анализируются успешные практики, которые могут быть использованы в контексте совершенствования подготовки научных кадров в Узбекистане, уделяя особое внимание опыту стран США и Германии, имеющих развитую научную базу.

Ключевые слова: Международный опыт, зарубежные страны, докторантура, PhD, исследователи, научно-исследовательские учреждения, высшие учебные заведения, бакалавриат, магистратура, наука, исследования, студент, подготовка научных кадров.

Zamonaviy dunyo murakkab muammolarni hal qilish va yangi g‘oyalarni olib kirishga qodir yuqori malakali ilmiy kadrlarni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, ilmiy darajali kadrlar tayyorlash bo‘yicha xalqaro tajriba muhim o‘rin tutadi. Hozirgi kunda turli mamlakatlarda tajriba to‘plash, ta’lim tizimini boyitish, dunyoqarashini kengaytirish va ilmiy asosda kadrlar tayyorlash sifatini oshirish imkoniyati keng ko‘lamli yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, ular orqali bir qancha sharoitlar yaratib berilmoqda.

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash bo‘yicha xalqaro tajriba milliy ta’lim va fan tizimini rivojlantirish uchun qimmatli manba hisoblanadi. Bu boshqa mamlakatlarda ishlab chiqilgan va muvaffaqiyatli qo‘llanilgan ilg‘or usullar, ilg‘or tadqiqotlar va ilg‘or texnologiyalardan foydalanish imkonini beradi.

Xalqaro tajribaning asosiy jihatlaridan biri turli mamlakatlar ilmiy hamjamiyatlari oʻrtasida bilim va tajriba almashishdir. Bunday almashinuvni taʼminlashda xalqaro ilmiy anjumanlar, seminarlar, mahorat darslari va amaliyotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tadbirlarda ishtirok etish tadqiqotchilar va talabalarga ilgʻor ilmiy uslublarni oʻrganish, kasbiy aloqalarni oʻrnatish va turli sohalardagi bilimlarini kengaytirish imkonini beradi. Bundan tashqari, yetakchi xalqaro taʼlim va ilmiy muassasalar bilan hamkorlik zamonaviy laboratoriyalar, asbob-uskunalar va infratuzilmalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu taʼlim va ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirishga, shuningdek, innovatsion loyihalarni rivojlantirishga yordam beradi. Xalqaro tajriba ham ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda standartlar va baholash mezonlarini belgilashga yordam beradi. Xalqaro standartlardan foydalanish taʼlim va ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirishga, shuningdek, diplom va malakalarning xalqaro miqyosda tan olinishiga xizmat qilmoqda.

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba taʼlim va ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etish bilan birgalikda mamlakatlarga ilgʻor uslub va texnologiyalardan foydalanish, xalqaro aloqalarni oʻrnatish, innovatsion loyihalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Xalqaro tajribani amaliyotga tatbiq etish ilmiy darajali kadrlarni sifatli tayyorlash va fan-texnika sohasida taraqqiyotga erishish uchun turli manfaatdor tomonlar oʻrtasida hamkorlikni taqozo etadi.

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba zamonaviy ilmiy muhitning ajralmas qismi hisoblanadi. U taʼlim dasturlarini boyitadi, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirishga yordam beradi va ilmiy va innovatsion yutuqlarga katta hissa qoʻshishga qodir. Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajribani rivojlantirish fan va taʼlim sohasida umumiy maqsadlarga erishish uchun taʼlim muassasalari, hukumatlar va ilmiy tashkilotlarning hamkorligi va saʼy-harakatlarini talab qiladi.

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda xalqaro tajriba tushunchasi mamlakatlar va madaniyatlar oʻrtasidagi oʻzaro taʼsir muqarrar boʻlib, zamonaviy jahonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda xalqaro tajriba katta ahamiyatga ega. Bu tajriba jahon ilmiy muhitida muvaffaqiyatli faoliyat yurita oladigan yuqori malakali mutaxassislarni yetishtirishda asosiy oʻrin tutadi.

Xalqaro tajribaning asosiy afzalliklaridan biri turli mamlakatlardagi hamkasblar bilan bilim va tajriba almashishdir. Talabalar va tadqiqotchilar yetakchi olimlar va mutaxassislardan saboq olishlari, hamkorlikdagi tadqiqot va loyihalarda ishtirok etishlari, xalqaro ilmiy jamoalar bilan muloqot qilishlari mumkin. Bu professional aloqalar tarmoqlarini rivojlantirishga, qoʻshma ilmiy taraqqiyot va fikr almashishga yordam beradigan uzoq muddatli hamkorlikni yaratishga yordam beradi. Taʼkidlash joizki, ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba ham bitiruvchilarning jahon mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xalqaro ilmiy muhitda ishlash tajribasi bilan ular keng dunyoqarashga, chuqur bilim va koʻnikmalarga ega boʻlib, ish beruvchilar tomonidan qadrlanadi. Bu ularga martaba oʻsishi va professional ambitsiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun koʻproq imkoniyatlar yaratadi. Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba samarali boʻlishi uchun alohida jihatlarga eʼtibor qaratish zarur. Talabalar va tadqiqotchilarning akademik ehtiyojlari va manfaatlariga mos keladigan tegishli almashinuv va amaliyot dasturlarini yaratish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, dastur ishtirokchilari xalqaro treninglar taqdim etayotgan imkoniyatlardan toʻliq foydalana olishlari uchun ularning chet elda boʻlish vaqtida yordam va hamrohlik qilish zarur. Umuman olganda, ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba muhim oʻrin tutadi. Bu esa eng yaxshilardan oʻrganish, bilim va tajriba almashish, professional koʻnikmalarni rivojlantirish va xalqaro hamkorlik aloqalarini oʻrnatish imkonini beradi. Fan sohasida xalqaro almashinuv va hamkorlikni ragʻbatlantirish ilmiy kadrlar tayyorlash sifatini oshirishning asosiy omili boʻlib, butun dunyoda ilm-fan taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Soʻnggi oʻn yilliklarda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro tajriba turli mamlakatlarda ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar rivojlanishining muhim omiliga aylandi. Muvaffaqiyatli xalqaro ilmiy taʼlim dasturining bir misoli Erasmus+. Ushbu dastur talabalar, oʻqituvchilar va tadqiqotchilarga taʼlim olish, ilmiy tadqiqotlar olib borish yoki Yevropa Ittifoqining turli mamlakatlaridagi universitetlar va tadqiqot markazlarida dars berish imkonini beradi. Bunday tajriba bilimlarni chuqur anglash, madaniy qadriyatlar va ilmiy bilimlar almashinuviga yordam beradi. Ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirishda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba asosiy oʻrin tutadi. Bu bilimlarni kengaytirish, ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirish va global ilmiy tarmoqlarni shakllantirishga yordam beradi. Ilmiy salohiyatni yuksaltirish, ilmiy sohada yuksak natijalarga erishish uchun bunday dastur va tashabbuslarni bundan keyin ham ishlab chiqish va qoʻllab-quvvatlash zarur. Demak, ilmiy darajali kadrlar tayyorlash boʻyicha xalqaro tajriba ilmiy tadqiqot va innovatsiyalar rivojiga xizmat qiluvchi muhim omil boʻlmoqda. Bu bilim almashish, xalqaro aloqalarni rivojlantirish, yangi gʻoyalarni tarqatish va hamkorlik tarmoqlarini yaratishni taʼminlaydi. Bu tajriba ilmiy bilimlarni amaliyotda muvaffaqiyatli qoʻllay oladigan, ilm-fan taraqqiyotiga hissa qoʻshadigan yuqori malakali ilmiy kadrlarni shakllantirishda muhim oʻrin tutadi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda xalqaro tajribaning afzalliklari:

- **Ufqlarni kengaytirish:** Xalqaro tajriba talabalar va tadqiqotchilarga o‘z mamlakatida mavjud bo‘lmagan turli ilmiy yondashuvlar, texnologiyalar va metodologiyalar bilan tanishish imkonini beradi. Bu ularning dunyoqarashini kengaytiradi hamda ijodiy fikrlash va madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradi.
- **Networking:** Xalqaro ilmiy ta'lim dasturlari va loyihalari turli mamlakatlar olimlari va mutaxassislari bilan aloqa o‘rnatish va hamkorlik qilish uchun imkoniyatlar yaratadi. U fikr almashish, hamkorlikda tadqiqotlar olib borish va xalqaro ilmiy tarmoqlarni yaratishga yordam beradi.
- **Ilg‘or tajribalarni jalb qilish:** Xalqaro tajriba, ilg‘or tajribaga asoslangan o‘quv dasturlari va tadqiqot loyihalarida ishtirok etish imkonini beradi.
- **Stajirovka:** Talabalar va tadqiqotchilar yetakchi olimlar va tashkilotlar tajribasidan bahramand bo‘lishlari, eng so‘nggi uslub va texnologiyalar bilan tanishishlari, zamonaviy ilmiy asboblar va laboratoriyalardan foydalanishlari mumkin.
- **Raqobatbardoshlikni oshirish:** ilmiy darajali kadrlar tayyorlash bo‘yicha xalqaro tajribaga ega bo‘lish bitiruvchilar va tadqiqotchilarni mehnat bozorida yanada raqobatbardosh qiladi. Bu ularning xalqaro jamoalarda ishlashga, turli madaniyatlarga moslashishga va ilg‘or ilmiy bilimlarni qo‘llashga tayyorligini ko‘rsatadi.

Ilm-fan rivoji, mutaxassislarni sifatli tayyorlashni ta'minlashda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash bo‘yicha xalqaro tajriba muhim o‘rin tutadi. Bu bilim almashish, professional aloqalar tarmoqlarini yaratish va turli mamlakatlarning ilg‘or tajribalaridan foydalanish imkonini beradi. Bu ilmiy jamoatchilikni rivojlantirish va bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Zamonaviy ilm-fan olamida xalqaro tajribaga talab yuqori bo‘lib, yuksak darajada ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot doirasida ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida AQSH va Germaniya tajribasi o‘rganib chiqildi.

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda AQSh tajribasi

AQSHda falsafa fanlari doktori (PhD) darajasi ko‘plab ta'lim yo‘nalishlari bo‘yicha AQSH universitetlari va institutlarida muhandislik, psixologiya, ta'lim va matematika sohalarida eng yuqori berilgan daraja hisoblanadi. AQShda PhD darajasini olish boshqa davlatlarga qaraganda biroz murakkab bo‘lib, bunga sabab olib borilishi majbur bo‘lgan tadqiqotlar va talablarning yuqoriligidir.

AQShda magistratura bosqichida o‘qimagan talabalar ham PhD darajasini olishlari mumkin va bu ba'zi hollarda yaxshiroq ham hisoblanadi. PhD dasturlari uchun qabul panellari talabalardan zarur bilim va ko‘nikmalarni namoyish etishlarini talab qiladi. Bu ko‘pincha sog‘liqni saqlash sohasidagi epidemiologiya va biostatistika yoki tarixdagi tarixshunoslik kabi o‘z sohalarida asosiy kurslarni tugatishni talab qiladi. Kurslar sertifikatlari bakalavr talabalari uchun ham PhD dasturiga yo‘l ochadi. Bunga Vashington universitetidagi iqtisodiyot bo‘yicha PhD yaqqol misol bo‘la oladi. Agar talabada bakalavr diplomi bo‘la turib mikro va makro iqtisodiyot, bir yillik amaliy algebra hamda statistikani tamomlagan bo‘lsa, PhD darajasiga o‘qishga topshirishi mumkinligi belgilab qo‘yilgan[1].

Agar talabada kerakli tadqiqot mexanizmlari bo‘lmasa, ba'zi doktorlik dasturlari birinchi navbatda tadqiqot yutuqlariga qaraydi va shu asosida talabani PhD bosqichi uchun o‘qishga qabul qiladi. Psixologiya kabi ko‘plab dasturlar magistratura bosqichidan ko‘ra PhD bosqichini tamomlashni talab qiladi. Shuningdek, talabalar orasida “birlashtirilgan magistratura/PhD dasturlari” yoki “Bakalavrdan PhDgacha” dasturlari keng ommalashgan. Bunday dasturlar ko‘pincha o‘ziga xos usullarda magistr bosqichi ta'lim dasturini taklif qiladi[2] (1-rasm):

Tanlash imkoniyati mavjud bo‘lgan magistratura bosqichi ta'lim dasturi:

- Bunda talaba magistratura bosqichi uchun kurs ishini tamomlaganda, PhD bosqichida ta'limni boshlashdan avval magistratura diplomini qo‘lga kiritishi kerak;

Magistratura dasturi talab etiluvchi ta'lim dasturlari:

- Ushbu dasturda PhD bosqichini boshlashdan avval magistraturaga aloqador barcha kurs ishlari, imtihonlar, mustaqil ishlar hamda yakuniy diplom ishi himoyasi to‘laqonli bajarilishi kerak.

Magistratura talab etilmaydigan ta'lim dasturlari:

- Ushbu dasturda talabalardan magistratura bosqichida ta'lim olish talab etilmaydi. Bakalavrdan so‘ng to‘g‘ridan to‘g‘ri PhD ta'limi boshlanadi.

1 https://www.findaphd.com/guides/phd-without-masters
2 https://www.findaphd.com/guides/phd-study-in-usa/

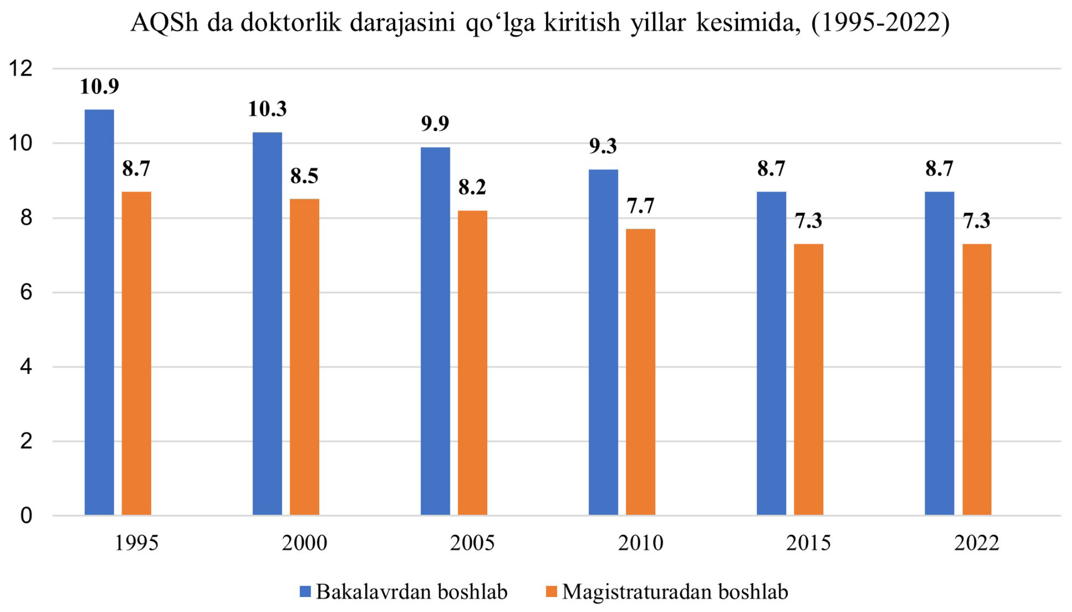

1-rasm: AQShda doktorlik darajasini qo'lga kiritish uchun o'rtacha sarflangan vaqt (yillar hisobida)

PhD dasturini tamomlash uchun ta'lim yo'nalishiga qarab bakalavriatdan keyin 4 yildan 8 yilgacha o'qish kerak va allaqachon magistr darajasiga ega bo'lgan talabalar uchun PhD darajasini olish uchun bir yoki ikki yil yoki undan ham ko'proq vaqt ketadi. AQShda PhD darajasini tamomlash uch bosqichdan iborat bo'lib, unda birinchi bosqich – bu kurs ishi bo'lib, uni yakunlash 1-3 yil davom etadi, undan so'ng yakuniy imtihon yoki bir qator imtihonlar o'tkaziladi.

Amerika zamonaviy PhD darajasini qabul qilgan ikkinchi davlat (Germaniyadan keyin) hisoblanadi. Ushbu yangi tizim hozirda Buyuk Britaniya va Yevropa mamlakatlari ta'lim tizimiga ham o'zining ta'sirini ko'rsatmoqda.

Davlat boshqaruv ishlariga, ma'lum bir soha eksperti lavozimlariga va universitet professori, tadqiqotchi yoki ish faoliyatini davom ettirmoqchi bo'lganlardan ko'pincha PhD darajasi talab qilinadi.

AQShda PhD uchun qabul talablari universitet va ta'lim sohasiga qarab farqlanadi. Ammo AQShdagi ko'pgina universitetlar u yerda doktorlik darajasiga hujjat topshirgan xalqaro talabalardan quyidagilarni talab qiladi:

- To'ldirilgan ariza shakli;
- Rezyume;
- Universitet darajangiz yoki kurslaringiz uchun transkript;
- Maqsad bayonoti;
- GMAT yoki GRE ballari;
- Tavsiya xatlari;
- IELTS yoki TOEFL kabi ingliz tili imtihoni;
- Ariza to'lovi.

AQShda PhD dasturlarini taklif etuvchi 282 ta (2022-yil ma'lumoti) universitetlar mavjud. Arizalar qabul qilish dekabr va fevral oylari oralig'ida bo'ladi va ariza natijalari aprel oyida e'lon qilinadi. Universitetlar PhD dasturlari uchun magistratura diplomi talab qilmaydi (1-jadval).

1-jadval: 2015-2022-yillarda AQShda PhD diplomiga ega bo'lgan aholining umumiy soni

Yo'nalishlar	2015-yil	2022-yil	O'zgarish (sonda)	O'zgarish (foizda)
Muhandislik	25 738	49 207	23 469	91.2
Ilm-fan	70 492	131 748	61 256	86.9
Qishloq xo'jaligi	3 858	5 792	1 934	50.1
Biologiya	6 329	14 370	8 041	127.1
Yer, atmosfera va okean ilmlari	1 345	2 212	867	64.5
Matematika va statistika	3 295	8 269	4 974	151.0
Fizika	1 244	1 934	582	55.5
Ijtimoiy fanlar	37 166	64 809	27 643	74.4

Buyuk Britaniya va Yevropaning boshqa mamlakatlari bilan solishtirganda AQSHning PhD ta'lim tizimining bir qancha farqlari mavjud. AQShda PhD talabalari o'zlarining professorlari bilan to'g'ridan to'g'ri aloqada bo'lishadi. Shuningdek, AQSh talabalari Yevropaga nisbatan ancha ko'p vaqtlarini dars berish va marketing uchun sarflashadi. Natijada AQSh talabalari universitetdan tashqari shaxsiy hayot uchun juda kam vaqt sarflashlariga to'g'ri keladi.

Ikkinchi muhim farq shundaki, siz bakalavr darajasini olganingizdan so'ng darhol AQShda doktorlik dasturiga kirishingiz mumkin. AQShda PhD bitiruvchisining o'rtacha yoshi 31,6 yoshni tashkil qiladi. Mamlakatdagi umumiy PhD darajasiga ega insonlarning 47,1 foizini ayollar va 52,9 foizini esa erkaklar tashkil etadi[3].

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlashda Germaniya tajribasi

Germaniyada har yili 28 mingdan ziyod talaba PhD darajasini qo'lga kiritadi. Germaniyada PhD darajasi gumanitar fanlar, ijtimoiy fanlar, tabiiy fanlar va iqtisodiyotning ko'plab sohalarida 3-5 yil muddatga taklif etiladi. Germaniyada PhD uchun minimal qabul talablari tan olingan universitetdan o'rtacha GPA (80 foiz) yuqori bo'lgan magistr va bakalavr darajasidir. Dasturlar, asosan, ingliz tilida taqdim etiladi, lekin ba'zilari DSH-2 yoki C2 Gyote sertifikati kabi nemis tilini bilishni ham talab qiladi[4] (2-rasm).

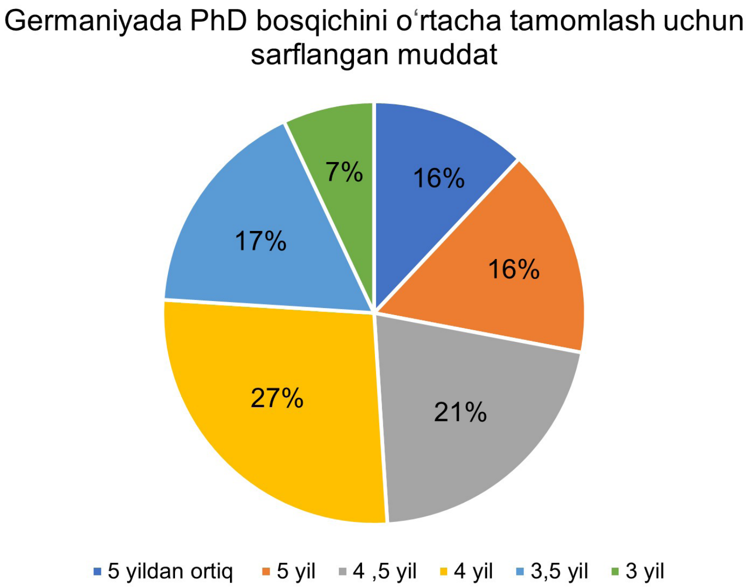

2-rasm: Germaniya oliy o'quv yurtlarida PhD bosqichini o'rtacha tamomlash davri[5]

PhD darajasiga qabul odatda talaba universitet professoriga hujjatlarini topshirishi bilan boshlanadi. Bunda professorni talabaning o'zi topishi talab etiladi. Professor talabani qabul qilishga rozilik bergandan so'ng Doktorantura qo'mitasi talabaning o'zi tanlagan yo'nalishga mosligini tekshiradi. Talabadan talab etiladigan asosiy hujjatlar: rezyume, diplom, doktoranturada olib bormoqchi bo'layotgan mavzu to'g'risida qisqacha ma'lumot, sertifikatlar nusxalari va boshqalar. Shundan so'nggina talaba suhbatga chaqiriladi[6].

Germaniyada PhD bosqichini ikki xil usulda tamomlash mumkin:

1. Individual doktorantura dasturlari.

Bunda talaba bir nafar professorning kuzatuvi ostida mustaqil tadqiqot olib boradi. Bu usulda tahsil olish juda ommalashgan bo'lib, talabalarning to'rtdan uch qismi xuddi ana shu usulni tanlashadi.

2. Strukturali doktorantura dasturlari.

Bunda boshqa Yevropa va Amerika davlatlari kabi talabadan bir guruh professorlar va ustozlar fanlarini o'zlashtirishi, amaliy ishlarda qatnashishi talab etiladi.

Germaniya turli fanlar bo'yicha tadqiqotlar uchun yaxshi infratuzilma va imkoniyatlarga ega. PhD uchun Germaniyadagi eng yaxshi universitetlar PhD dasturida to'lovsiz ta'limni taklif qiladilar va ba'zida 1 semestr uchun taxminan 250 yevro to'lov asosida ta'lim olish imkoniyatini beradi.

3 https://www.zippia.com/doctoral-student-jobs/demographics/
4 https://www.research-in-germany.org/en/your-goal/phd/find-your-phd-position.html
5 www.master-academia.com
6 https://www.studying-in-germany.org/phd/

Germaniyada olib borilgan tadqiqotlarning aksariyati xususiy sektorda olib boriladi. Ko'pchilik kompaniyalar yosh tadqiqotchilar uchun ajoyib imkoniyatlarni taklif qilishadi. Xususiy sektor ham PhD talabalariga universitetlardagi kabi tadqiqotlar uchun markazlar bilan ta'minlaydi.

Germaniya Federal Statistika boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda Germaniyada xalqaro PhD talabalari soni doimiy ravishda ortib bormoqda. Xalqaro doktorantlarning eng katta guruhlari Xitoy (8 367), Hindiston (6 466) va Erondan (2 931) hisoblanadi. Xalqaro doktorantlar soni eng ko'p bo'lgan ta'lim yo'nalishlari muhandislik (11 302), tabiiy fanlar (9 774) va tibbiyot (6 417) sanaladi.

Germaniya o'zining yuqori sifatli ta'lim tizimi bilan mashhur va uning universitetlari butun dunyoda hurmatga sazovor. Nemis universitetlari uzoq vaqtdan beri ajoyib tadqiqotlar olib borish an'analariga ega va ko'plab Nobel mukofotlari laureatlari Germaniya universitetlarida tahsil olishgan.

Global rivojlanish institutlari yaqin va uzoq xorij mamlakatlari bilan xalqaro hamkorlik yo'nalishida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Jahon tajribasining ko'rsatishicha, davlatlar o'rtasidagi fan va innovatsiyalar sohasidagi hamkorlikning sinergetik samaralari nafaqat ular o'rtasidagi texnologik tafovutni kamaytirish, balki boshqa vazifalarni ham yanada samaraliroq hal etish imkonini bermoqda.

Ilmiy-texnik axborot davlat tizimini qurish bo'yicha olib borilayotgan ishlar alohida e'tiborga loyiq. Yaqin kelajakda bu sohada ilmiy statistikani yig'ish va qayta ishlash jarayonlarini takomillashtirish, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti mamlakatlarida tan olingan ilmiy va innovatsion faoliyatni baholash usullariga moslashtirish bo'yicha keng qamrovli ishlarni amalga oshirish rejalashtirilmoqda.

Shunday qilib, juda qisqa vaqt ichida ilm-fan va innovatsiya sohasining mamlakat rahbariyatining doimiy e'tiborida bo'lgani rivojlanishga kuchli turtki bo'la oldi.

Shu bilan birga holatning batafsil tahlili samarali yechimlarni talab qiluvchi innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish bilan bog'liq muammolarni ochib berdi.

1. Davlat byudjetidan ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari xarajatlarini qo'shganda ilm-fan uchun ajratilgan mablag'larning YaIMga nisbatan darajasi past. Ayniqsa, bu rivojlangan mamlakatlarning shu kabi ko'rsatkichlariga solishtirganda sezilib qoladi. Jahon bankining so'nggi ma'lumotlariga ko'ra, Yaponiyada ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari xarajatlarining YaIMdagi ulushi 3,5 foizni, AQShda – 3,06 foizni, Germaniyada – 3 foizni, Fransiyada – 2,19 foizni, Buyuk Britaniyada – 1,74 foizni, O'zbekistonda esa – 0,14 foizni tashkil etadi.

2. Ilmiy-tadqiqot ishlari bilan shug'ullanuvchi tashkilotlarning moddiy-texnik bazasining jahon ilm-fanining hozirgi rivojlanish darajasiga nomuvofiqligi tufayli loyihalarni amalga oshirish muddatlarining kechikishi. Oqibatda bu chala va past sifatli natijalarni olishga sabab bo'lmoqda.

3. Ilmiy-tadqiqot loyihalarini amalga oshirishda yetakchi xorijiy ilmiy-tadqiqot markazlari va servis kompaniyalari laboratoriyalari xizmatlaridan foydalanish amaliyotining yo'qligi.

4. Ilmiy-tadqiqot muassasalari va iqtisodiyotning real sektori korxonalarining o'zaro aloqalari va kooperatsiyasining past darajadaligi.

Yuqorida ko'rsatilgan muammolardan kelib chiqqan holda keyingi 5 yil davomida qo'shimcha o'sish istiqbollariga erishish, shuningdek, ilm-fan va innovatsiyalar rivojining yuqori sur'atlarini ta'minlash bo'yicha quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

1. Davlat byudjetidan ilm-fan va innovatsiya uchun ajratiladigan mablag' miqdorini YaIMga nisbatan oshirish choralarini ko'rish. Bundan tashqari, milliy innovatsion tizimni modernizatsiya qilish loyihasi doirasida Jahon banki tomonidan ajratilgan 50 mln AQSh dollari hisobiga ilmiy natijalarni tijoratlashtirish uchun ustuvor loyihalarni moliyalashtirishni jadallashtirish.

2. Ilmiy faoliyatga doir davlat dasturlari doirasida moliyalashtiriladigan ilmiy-tadqiqot loyihalarini amalga oshirish muddatlarini qisqartirish.

3. Tadqiqot loyihalari doirasida yetakchi xorijiy ilmiy markazlarning laboratoriyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, ilmiy laboratoriyalardan umumiy foydalanish, shuningdek, ilmiy natijalarning transferini qo'llab-quvvatlash uchun akademik "spin-off" kompaniyalarini yaratish.

4. Ilmiy-tadqiqot loyihalarining sifatini ta'minlash maqsadida, shu jumladan, ularni innovatsion menejment va marketingga o'qitish orqali olimlar (ijrochilar) malakasini oshirish.

5. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan fanning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borishni tashkil etish. Shu bilan birga ustuvor yo'nalishlarni hisobga olgan holda, birinchi navbatda, iqtisodiyotning mavjud tarmoqlarini ilg'or texnologiyalar bilan ta'minlash va yangi tarmoqlarni yaratishga olib keladigan loyihalarga alohida e'tibor berish kerak.

6. Har bir ilmiy tashkilot kesimida tuzilmaviy o'zgarishlarni amalga oshirish, 2020-yilda ilmiy va innovatsion faoliyat natijalari va mustaqil xalqaro ilmiy audit xulosalari asosida ilmiy tashkilotlarning milliy reytingi yakunlarini chiqarish; yangi ilmiy yo'nalishlarni yaratish, mavjud ilmiy yo'nalishlarni ularning samaradorligiga muvofiq kengaytirish, modernizatsiya qilish (yoki qisqartirish) asosida takliflar ishlab chiqish.
7. Innovatsion faoliyat subyektlari tomonidan yangi texnologiyalarni o'zlashtirish jarayonini tezlashtirish uchun servis kompaniyalari tarmoqlarini yaratish;

O'zbekistonni innovatsion rivojlantirish bo'yicha ushbu chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiyotini innovatsion rivojlantirishda ilmiy faoliyat ko'lamini kengaytirish va samaradorligini oshirish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish va texnologiyalar transferi samaradorligini ta'minlash, startap ekotizimni to'liq shakllantirish, innovatsion faol, tashabbuskor qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, raqobatbardosh mahsulotlarning yangi turlarini ishlab chiqarish, yalpi ichki mahsulotdagi ilmiy-hajmli va innovatsion ishlanmalarning ulushini ko'paytirish orqali ko'plab yangi ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalardan iqtisodiy samaradorlikka o'tish, olis hududlardagi aholi hayotiga innovatsiyalarni kiritish imkonini beradi[7].

Tahlillarimiz natijasidan xulosa qiladigan bo'lsak, ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirishda ilmiy kadrlar tayyorlash bo'yicha xalqaro tajriba muhim o'rin tutadi. Turli mamlakatlar tajribasidan ta'lim dasturlarini boyitish, o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish va mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda foydalanib kelinmoqda. Xorijiy universitetlar va ilmiy markazlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik bilim, tajriba va texnologiyalar almashinuviga yordam beradi, bu esa ilmiy kadrlar tayyorlash darajasini oshishiga olib keladi. Xalqaro almashinuv va amaliyot dasturlari talabalar va yosh olimlarning dunyoqarashini kengaytirish, malakasini oshirish va xalqaro muhitda ishlash uchun qimmatli tajriba orttirishga turtki bo'ladi. Xalqaro tajriba jahon fan va texnika maydonida muvaffaqiyatli raqobatlasha oladigan malakali mutaxassislarni shakllantirishda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://www.findaphd.com/guides/phd-without-masters;
2. https://www.findaphd.com/guides/phd-study-in-usa/;
3. https://www.zippia.com/doctoral-student-jobs/demographics/;
4. https://www.research-in-germany.org/en/your-goal/phd/find-your-phd-position.html;
5. www.master-academia.com
6. https://www.studying-in-germany.org/phd/
7. 2017-2021-yillar uchun O'zbekiston Respublikasi Ilm-fan va innovatsiyalar bo'yicha Milliy ma'ruza.

7 2017-2021-yillar uchun O'zbekiston Respublikasi Ilm-fan va innovatsiyalar bo'yicha Milliy ma'ruza. Toshkent-2021-yil, 218-223 b.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan roʻyxatdan oʻtkazilgan.